

УДК 316.334
DOI: 10.24144/2524-0609.2023.52.84-87

Кушнір Наталія Сергіївна

старший викладач кафедри психології та соціальної роботи
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
м.Кропивницький, Україна
n.s.kushnir@cuspu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-8692-4882>

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ «REHABILITACJA 25 PLUS»

Анотація. Стаття присвячена теоретичним і практичним основам розв'язання проблеми соціальної реабілітації та інтеграції молоді з інвалідністю у суспільне і освітнє середовище на прикладі польської інтеграційної програми «Rehabilitacja 25 plus». Методи дослідження: теоретичні – аналіз, узагальнення, систематизація психолого-педагогічної літератури з метою визначення теоретико-методологічних засад і основних підходів до розв'язання зазначеної проблеми, з'ясування змісту базових понять, дослідження та порівняння системи реалізації соціалізації та інтеграції молоді з інвалідністю в Україні та закордоном. Проведений аналіз діяльності організацій, які здійснюють психолого-педагогічний супровід в м.Кропивницький, засвідчив, що їх робота спрямована на надання педагогічних, психологічних, матеріальних, соціально-педагогічних, інформаційних послуг дітям та молоді з функціональними обмеженнями, а також членам їх сімей, але жодна з цих установ не забезпечує реалізацію соціалізації та інтеграції молоді з інвалідністю для залучення їх до повноцінного суспільного життя поза межами таких закладів та надання можливостей для саморозвитку й самореалізації. З метою вирішення проблеми соціалізації та інтеграції молоді із інвалідністю в Україні в статті пропонується досвід польської пілотної програми «Rehabilitacja 25 plus», яка спрямована на забезпечення неформальної та громадянської освіти, змістовне проведення дозвілля, надання можливості для саморозвитку та самореалізації.

Ключові слова: соціалізація, інтеграція, інвалідність, соціальна інтеграція, молодь з інвалідністю.

Постановка проблеми. Проблема інтеграції в суспільне життя осіб з інвалідністю є досить актуальною. Найбільш гідним способом забезпечення соціальної рівності цієї категорії громадян є надання можливості їх самореалізації та досягнення ними незалежності. Перед дітьми та молоддю з сенсорними та руховими порушеннями постає багато викликів. Нажаль, в суспільстві присутнє негативне явище несприйняття людей із особливими потребами. Внаслідок цього виникає прогалина між потребою в подоланні соціальної ізоляції молоді з інвалідністю та відсутністю відповідних психологічних і соціально-педагогічних умов для забезпечення цього процесу. Тому, потреба успішної соціалізації та інтеграції молоді з інвалідністю в соціум та розробка ефективних шляхів і механізмів їх впровадження має стати пріоритетною для українського суспільства, особливо через виклики, що спричинені російсько-українською війною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження з проблеми виховання та навчання дітей з особливими потребами серед вітчизняних вчених проводили О.Безпалько, Л.Волкова, В.Вишемирський, В.Засенко, І.Іванова, Л.Каган, А.Капська, О.Караман, Т.Комар, Ю.Кузьміна, А.Шведов та інші. Але, аналіз наукових досліджень вітчизняних вчених виявив недостатню ступінь вивчення питання інтеграції та соціалізації молоді з інвалідністю.

Мета статті полягає в аналізі особливостей соціалізації та інтеграції молоді з інвалідністю на прикладі польської інтеграційної програми «Rehabilitacja 25 plus». **Методи дослідження:** теоретичні – аналіз, узагальнення, систематизація психолого-педагогічної літератури з метою визначення теоретико-методологічних засад і основних підходів до розв'язання зазначеної проблеми, з'ясування змісту базових понять, дослідження та порівняння системи реалізації соціалізації та інтеграції молоді з інвалідністю в Україні та закордоном.

Виклад основного матеріалу. Важливою скла-

довою європейського поступу України є активізація діяльності у сфері захисту людей з обмеженими фізичними можливостями. Існує невідкладна необхідність соціалізації такої категорії населення. Особам з інвалідністю має бути надана можливість та створені умови для повноцінної участі у всіх сферах суспільного життя нарівні з іншими категоріями громадян [3, с.61].

У сучасних умовах держава має забезпечувати реалізацію загально цивілізаційних цінностей, таких як: економічна ефективність діючої особи; людська гідність (рівність можливостей та мінімальний рівень споживання); збільшення рівності здобутків; свобода (вибору й здійснення підприємницької діяльності, конкуренції, отримання й поширення інформації, вибору місця проживання тощо); збереження інституційних цінностей (сім'ї, національного суверенітету держави та ін.) [5, с.232].

Поняття «соціалізація (лат. socialis – суспільний) в енциклопедії для фахівців соціальної сфери І.Звереві – це процес входження людини в суспільство разом із її соціальними зв'язками та інтеграцією в різні типи соціальних спільнот, внаслідок чого відбувається становлення соціального індивіда. У процесі соціалізації формуються соціальні якості, цінності, знання, навички людини, а також відбувається перетворення природних рис, засвоєння людиною елементів культури, соціальних норм і цінностей, які існують у суспільстві» [1, с.79].

В той же час існує думка, що соціалізація нерозривно пов'язана з індивідуалізацією особистості, оскільки її зміст полягає у формуванні індивідуальності. Не існує однакових процесів соціалізації, індивідуальний досвід кожної особистості є унікальним і неповторним. Це набуття людьми ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання соціальних ролей та засвоєння індивідом певної системи знань і норм, тобто є процесом становлення його як особистості [2, с.6-7].

Тлумачний словник Оксфордського університету розглядає інтеграцію як «акт чи процес поєднан-

ня двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом» [9, с.675]. А.Етціоні, поняття «співтовариство» і «інтеграція» визначає як суб'єкт і предикат. При цьому «співтовариство» постає як своєрідна «спільність чи навіть система, якій притаманні самодостатні інтеграційні механізми», натомість «інтеграція» – це певна «здатність даної системи підтримувати себе саму в результаті дії та впливу як внутрішніх, так і зовнішніх змін» [8, с.329, 330].

Стосовно ж поняття «соціальна інтеграція», погоджуємось із визначенням Мартинюк, яка в своїх дослідженнях соціальну інтеграцію розглядає як процес, під час якого, з одного боку, індивід прагне максимально, з огляду на соціокультурну ситуацію, адаптуватися до життя в суспільстві, проявляє готовність «вбудуватися» в його структуру, а, з іншого боку, соціум (у тому числі, окремі професійні, культурні та інші групи чи спільноти) адекватно сприймає можливість та потреби такого індивіда, організовується та структурується для того, щоб не просто пристосуватися до його особливостей, а прийняти конкретного індивіда на основі принципів толерантності, об'єктивності, соціальної справедливості, забезпечивши необхідні умови для його самореалізації; також – це результат такої індивідуально-суспільної (соціальної) взаємодії та показник її ефективності. Дефініція «інтеграція» означає «поєднання в ціле будь-яких частин» [4, с.183-189].

Поняття «соціальної інтеграції» розглядається як кінцевий результат, тобто досягнення кінцевої мети цього процесу, коли людина з функціональними обмеженнями входить в життя суспільства і не відчуває себе дискомфортно. Метою соціальної інтеграції є створення такого суспільства, в якому кожен індивід відчуває себе комфортно та брав активну участь в його розвитку. Соціальна інтеграція осіб із інвалідністю – це комплекс заходів, спрямованих на відтворення порушених чи втрачених людиною суспільних зв'язків та відносин [4, с.184].

На даний час в м.Кропивницький діє декілька закладів, які працюють із молоддю з особливими потребами, зокрема:

– КЗ «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей», діяльність якого спрямована на забезпечення тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинилися у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги. Центр провадить свою діяльність за такими напрямками: соціально-психологічне діагностування; соціальна, психологічна, педагогічна реабілітація; адаптація до сімейного оточення; соціально-медична реабілітація та оздоровлення; правове забезпечення.

– «Центр психології та розвитку Амбрелла» – це новітній формат закладу, де надають психологічні послуги. Центр працює у трьох напрямках: діагностичний, терапевтичний; консультаційний.

– Благодійний фонд «Caritas Kropyvnytskyi» – створено для надання безкорисливої допомоги, спрямованої на надання матеріальної та фінансової підтримки, усім потребуючим. Основним напрямом роботи з молоддю та дітьми з інвалідністю є психолого-педагогічний супровід у співпраці із соціальними педагогами.

Здійснивши аналіз діяльності вищезгаданих організацій, можна зробити висновок, що їх робота спрямована на надання педагогічних, психологічних, матеріальних, соціально-педагогічних, інформаційних послуг дітям та молоді з функціональними обмеженнями, а також членам їх сімей.

Важливою проблемою, яку не здатні, наразі, вирішити жодна з цих установ є соціалізація та інтеграція молоді з інвалідністю для залучення їх до повноцінного суспільного життя поза межами таких закладів та надання можливостей для саморозвитку й самореалізації.

Шляхом вирішення проблеми соціалізації та інтеграції молоді із інвалідністю в Україні міг би стати досвід польської пілоотної програми «Rehabilitacja 25 plus» [10].

Ознайомлення з досвідом соціальної та соціально-педагогічної роботи, яка здійснюється за програмою «Rehabilitacja 25 plus» відбувалось на базі спеціальної школи №1 м.Гарволін (Zespół Szkół Specjalnych nr 1, m. Garwolin).

Програма розрахована на роботу з молодими людьми із затримкою інтелектуального розвитку (niepełnosprawne intelektualnie) віком від 25 років.

В рамках соціально-інтегративної програми молодим людям було забезпечено співпрацю із соціальним працівником, психологами та викладачами фізичного розвитку. Психотерапевти, з метою полегшення умов протікання їхньої соціально-побутової і соціально-психологічної адаптації, застосовували різні методи відволікання інвалідів від песимістичної оцінки свого майбутнього та зміщали фокус молоді людини на повсякденні інтереси та позитивну перспективу.

Також, ефективним виявився метод опосередкованого впливу через лідерів з контингенту осіб з позитивною соціальною спрямованістю. Це сприяло позитивній динаміці формування загальних цілей, гуртування у ході діяльності та їхньому повноцінному спілкуванню. Участь у реабілітаційних, лікувальних та фізичних заходах розвитку (заняття ЛФК, відвідування басейну з інструктором, організація командних видів ігор) сприяли зміцненню життєвої активності, самостійності та збереження раніше набутих навичок.

Спілкування як пріоритетний фактор соціальної активності, реалізувалося в ході трудової зайнятості й проведення дозвілля. Активно здійснювалась підтримка в набутті молоддю з інвалідністю рутинних навичок, таких як приготування їжі, догляд за приміщенням та ін.

Молодь приймала активну участь у заняттях, що проводилися в рамках клубів за інтересами (шахи, кіноклуб, ліплення, витинання та ін).

Важливою складовою соціально-інтегративної програми також стала професійно активізуюча діяльність, яка здійснювалась у формі настільних ділових ігор полегшеного рівня складності.

Активна участь соціального педагога в реабілітації молоді з інвалідністю включала в себе: різнобічну освіту, поінформованість у законодавстві, надання психологічної допомоги, консультування та підтримки у вирішенні складних життєвих ситуацій та актуальних питань повсякденного життя (заняття проводились в парі з психологом).

Идучи шляхом інтеграції дітей з особливими потребами у суспільне життя, ми завжди повинні пам'ятати, що необхідно не принижувати їх лише подачками та допомогоюми, а виховувати сильного духом члена суспільства, який володіє потрібними навичками, здатного на рівні зі здоровими людьми брати участь у житті суспільства. Крім того, потрібно не спинятися, а шукати нові форми навчання і виховання, які б допомогли дітям з особливими потребами інтегруватися не лише в середовище однолітків, а й у суспільство [6, с.15]. Досвід програми «Rehabilitacja 25 plus» в реаліях українського сьогодення дозволить

розробити рішення для надання підтримки у збереженні самостійності та незалежності в соціальному житті, а також забезпечить активність у фізичній, інтелектуальній та професійній сферах.

Висновки. Отже, найбільш перспективним шляхом подолання проблеми недостатньої соціалізації та соціальної адаптації молоді з інвалідністю є відкриття нових та удосконалення вже існуючих інклюзивних молодіжних центрів, які не тільки будуть відповідати архітектурним вимогам з мобільності та доступності, а й працюватимуть за спеціально розробленими програмами задля успішної інтеграції молоді в суспільне життя, зокрема: залучення людей

з інвалідністю до різноманітних лекцій, тренінгів й майстер-класів та створення сталої платформи, що працюватиме з молоддю міста та регіону, яка має певні фізичні чи розумові труднощі, але прагне соціалізуватися, самореалізуватися чи втілити власну ідею в життя. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розробці практичного інструментарію для вивчення соціалізації молоді з інвалідністю та створення програми психологічного супроводу становлення особистості інваліда: розробки спеціальних тренінгів, методичних рекомендацій та навчання коучів з мотивації інвалідів до подальшого самостійного розвитку.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

- Зверева І.Д. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
- Капська А.І. Соціальна педагогіка. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 468 с.
- Когут І. Соціальна інтеграція осіб із інвалідністю та роль адаптивної фізичної культури в її реалізації. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2014. №4. С.61–66.
- Мартинюк Т. Основні складові соціальної інтеграції осіб з інвалідністю. Педагогічний часопис Волині. 2018. №4(11). С.183–189.
- Мельник О.Г. Державна підтримка людей з обмеженими фізичними можливостями в Україні. Науковий вісник Полісся. 2016. №4(2). С.232–239.
- Мігалуш А.О. Інклюзивна освіта та супровід навчання і виховання – основа інтеграції в суспільство людей з особливими потребами. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2009. №6(8). С.15–16.
- Півторак М.В., Пасічник Н.С., Цвид-Гром О.П., Хомчук О.П.. Соціальна інтеграція осіб з інвалідністю в контексті освітньої діяльності ВНЗ: монографія. Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук». 2018. 211 с.
- Etzioni A. Political unification: a comparative study of leaders and forces. New York: Rinehart, 1965. 346 p.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. 6th ed. Ed. by S. Wehmeier. Oxford: Oxford University Press, 2000. 1540 p.
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych URL: <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/pilotazowy-program-rehabilitacja-25-plus/> (дата звернення: 05.03.2023).

References

- Zvierieva, I.D. (2013). *Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery* [Encyclopedia for specialists in the social sphere]. Universum. [in Ukrainian]
- Kapska, A.Y. (2006). *Sotsialna pedahohika* [Social pedagogy]. TNL. [in Ukrainian]
- Kohut, I. (2014). Sotsialna intehratsiia osib iz invalidnistiu ta rol adaptivnoi fizychnoi kultury v yii realizatsii [Social integration of persons with disabilities and the role of adaptive physical culture in its implementation.]. *Theory and methods of physical education and sports*, 4, 61–66. [in Ukrainian]
- Martyniuk, T. (2018). Osnovni skladovi sotsialnoi intehratsii osib z invalidnistiu [Main components of social integration of persons with disabilities]. *Pedagogical journal of Volyn*, 4 (11), 183–189. [in Ukrainian]
- Melnyk, O.H. (2016). Derzhavna pidtrymka liudei z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostiamy v Ukraini [State support for people with physical disabilities in Ukraine]. *Polissya scientific bulletin*, 4 (2), 232–239. [in Ukrainian]
- Mihalush, A.O. (2009). Inkluzivna osvita ta suprovod navchannia i vykhovannia – osnova intehratsii v suspilstvo liudei z osoblyvymy potrebamy [Inclusive education and support of learning and upbringing – the basis of integration into society of people with special needs]. *Actual problems of education and upbringing of people with special needs*, 6 (8), 15–16. [in Ukrainian]
- Pivtorak, M.V., Pasichnyk, N.S., Tsvyd-Hrom, O.P., & Khomchuk, O.P. (2018). *Sotsialna intehratsiia osib z invalidnistiu v konteksti osvithoi diialnosti VNZ* [Social integration of people with disabilities in the context of educational activities of universities]. Bilotserkivgrup. [in Ukrainian]
- Etzioni, A. (1965). Political unification: a comparative study of leaders and forces.
- Wehmeier, S. (Ed.). (2000). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford University Press
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych URL: <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/pilotazowy-program-rehabilitacja-25-plus/> (дата звернення: 05.03.2023).

Статус статті: Отримано: 31.03.2023 Прийнято: 02.05.2023 Опубліковано: 04.05.2023

Kushnir Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer
Department of Psychology and Social Work
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
Kropyvnytskyi, Ukraine

FEATURES OF SOCIALIZATION AND INTEGRATION OF THE YOUTH WITH DISABILITIES AT THE EXAMPLE OF POLISH INTEGRATION PROGRAM «REHABILITACJA 25 PLUS»

Abstract. The urgency of the researched problem is determined by the need for successful socialization and integration of youth with disabilities into society and the development of effective ways and mechanisms for their implementation. Having analyzed the activities of main organizations providing psychological and pedagogical support in Kropyvnytskyi, it was concluded that their work is aimed at providing pedagogical, psychological, material, socio-pedagogical, informational services to children and youth with functional limitations, as well as to their members families, but none of these institutions ensure the implementation of socialization and integration of youth with disabilities to involve them in full-fledged social life outside such institutions and provide opportunities for self-development and self-realization. The considers the experience of Polish pilot program "Rehabilitacja 25 plus", which is aimed at providing non-formal and civic education, meaningful leisure time, providing opportunities for self-development and self-realization. Psychotherapists within the framework of the program "Rehabilitacja 25 plus", in order to facilitate the conditions of the course of classes with psychologists and social pedagogues within the framework of the program "Rehabilitacja 25 plus" contribute to the improvement of routine skills and communication and speech abilities of young people with disabilities, their social and everyday life and socio-psychological adaptation, distracting disabled people from a pessimistic assessment of their future and changing the young person's focus on everyday interests and a positive perspective. Classes with psychologists and social educators within the framework of the "Rehabilitacja 25 plus" program contribute to the improvement of routine skills and communication and speech abilities of young people with disabilities, their social and everyday life and socio-psychological adaptation, distracting disabled people from a pessimistic assessment of their future and changing the young person's focus on everyday interests and a positive outlook.

Key words: socialization, integration, disability, social integration, youth with disabilities.